

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

קידוש במקום סעודה

(ק' ב') אותם בני אדם שקידשו בבית כנסת -

(4) אמר רב: ידי (ברכת) יין לא יצאו (ואם יש להם יין בביתם, חייבים לברך בורא פרי הגפן, מאחר שעקרו ממקומם, נחשב היסח הדעת), ידי קידוש יצאו (אע"פ שלא שתו).

(2) ושמואל אמר: אף ידי קידוש לא יצאו.

(ק"א א') ואזדא שמואל לטעמיה, דאמר שמואל: אין קידוש אלא במקום סעודה.¹

סבור מינה הני מילי מבית לבית, אבל ממקום למקום בחד ביתא, לא (אלא יצאו ידי קידוש). אמר להו רב ענן בר תחליפא: זימנין סגי אין הוה קאימנא קמיה דשמואל, ונחית מאיגרא לארעא, והדר מקדש.

ואף רב הונא סבר: אין קידוש אלא במקום סעודה. דרב הונא קדיש, ואיתעקרא ליה שרגא, ועיילי ליה למניה לבי גנניה דרבה בריה דהוה שרגא, וקדיש וטעים מידי. אלמא קסבר: אין קידוש אלא במקום סעודה.

ואף רבה סבר אין קידוש אלא במקום סעודה. דאמר אביי: כי הוינא בי מר, כי הוה מקדש אמר לן: טעימו מידי, דילמא אדאזליתו לאושפיזא מתעקרא לכו שרגא, ולא מקדש לכו בבית אכילה, ובקידושא דהכא לא נפקיתו דאין קידוש אלא במקום סעודה.

(3) ורבי יוחנן אמר: אף ידי יין נמי יצאו (שהרי לא הסיח דעתו ביציאתו מבית הכנסת, שעדיין דעתו לאכול ולשתות בביתו).² ואזדא רבי יוחנן לטעמיה, דאמר רבי חנין בר אביי אמר רבי פדת אמר רבי יוחנן: אחד שינוי יין (שהביאו לו יין מחבית אחרת עם טעם אחר), ואחד שינוי מקום, אין צריך לברך (בורא פרי הגפן שנית על היין).

(ק"א ב') מיתבי: שינוי מקום צריך לברך (שנית). שינוי יין אין צריך לברך.

תיובתא דרבי יוחנן. תיובתא.³

שיטות הראשונים

האם חובה לקדש במקום סעודה: פסקו רי"ף, רמב"ם, תוספות, רא"ש, רשב"א ועוד, כשמואל, שאין קידוש אלא במקום סעודה.⁴ וכן פסק השו"ע.⁵

¹ דכתיב (ישעיה נח"ג) "וְקִרְאתָ לַשֶּׁבֶת עֲנִי", במקום שאתה קורא לשבת, כלומר קריית דקידוש, שם תהא עונג, ומדרש הוא. אי נמי סברא היא, מדאיכבד קידוש על היין, כדתניא לקמן (ק"ו א') זוכרהו על היין, מסתמא על היין שבשעת סעודה הוקבע דחשיב. רשב"ם.

² רשב"ם.

³ דיני ברכת הטוב והמטיב על שינוי יין, ראה בהרחבה ב"נתיבי הלכה" ברכות, פרק הרואה, נ"ט ב'.

⁴ ואע"ג דרב ורבי יוחנן פליגי עליה, משום דכמה אמוראי סבירא להו כוותיה. וכתב הרשב"א, ובפסקא דהא מילתא לא חזינא בה שום ספק, וכולהו רבוותא הכין פסקי, ולא ערער אדם בדבר.

⁵ או"ח רע"ג, מקורות: רי"ף (כ א בדפיו). רמב"ם (הל' שבת כ"ח). רב ניסים גאון (הו"ד בתוספות). תוספות (ק' ב', ד"ה ידי קידוש).

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דנליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

טעם חובת דין קידוש במקום סעודה: רשב"ם ביאר שני טעמים. א. דכתיב (ישעיה נח, יג) "וְקָרַאתָ לַשִּׁבְתָּ עֲנָג" במקום שאתה קורא לשבת, כלומר קרייה דקידוש, שם תהא עונג. וכן כתבו עוד ראשונים. וכתב רשב"ם דמדרש הוא. ב. סברא היא, מדאיכבע קידוש על היין, כדתנא (פסחים ק"ו א') זוכרהו על היין, מסתמא על היין שבשעת סעודה הוקבע דחשיב.⁶

קידוש במקום סעודה, האם גם לעיכובא: דעת רב נטרונאי גאון, רבינו יונה, ורשב"א, שהדין של קידוש במקום סעודה וקודם שיאכל, אינו דבר תורה.⁷ ומדין תורה רק לקדש בכניסתו.⁸ וחכמים תיקנו על הסעודה. ומשום אורחין ומשום רפואה⁹ אמרו שיהו מקדשין בצבור (אף בלי סעודה).¹⁰ ודעת הרא"ש שאינו קידוש כלל.¹¹

קידוש מפינה לפינה באותו בית: הגירסה שלפנינו, אבל ממקום למקום בחד ביתא, לא'. וכתבו תוספות ורא"ש שפירושו מחדר לבית או מבית לעליה, כמו מאיגרא לארעא. אבל מפינה לפינה לא חשיב שינוי מקום. וגירסת רבינו חננאל, רי"ף, ורשב"א, 'הני מילי מבית לבית; אבל מפינה לפינה, לא'.¹² ורי"ף גיאת כתב בשם רב שר שלום, ולקדש בבית ולצאת לחצר ולסעוד שם, אם רואה מקומו הראשון, מותר.¹³ והמרדכי כתב בשם הירושלמי, מי שסוכתו עריבה עליו, מקדש בביתו ואוכל בסוכתו.¹⁴ והשו"ע¹⁵ סתם כרא"ש. ובשם יש אומרים כרב שר שלום. והרמ"א פסק כדברי המרדכי.¹⁶

רא"ש (סי' ה). רשב"א (שו"ת ח"א, סי' שכג). ר"ן (פסחים יט ב ברי"ף, ד"ה אף). רבינו יונה (הו"ד ברא"ש). המנהיג (הל' שבת, סי' יג). רשב"א (שו"ת, ח"א, סי' שכג).

⁶ מקורות: רשב"ם (ק"א א', ד"ה אף). המנהיג בשם הירושלמי (הל' שבת סי' יג). ר"ן בשם השאילתות (יט ב ברי"ף, ד"ה אף). תוספות (ק"א א', ד"ה אף).

⁷ ואסמכוה רבנן אקראי "וקראת לשבת עונג". רא"ש בשם רבינו יונה.

⁸ כדכתיב זכרהו על היין בכניסה. רא"ש בשם רבינו יונה.

⁹ הלכך מקדש ונותן להן כדי ליתן על עיניהם, דאמר מר: פסיעה גסה נוטלת אחת מחמש מאות ממאור עיניו של אדם, ומהדר ליה קדושה דבי שימשי. רשב"א בשם גאון.

¹⁰ כתב הרשב"א, ואפשר לומר עוד דמעיקרא תקנו לקדש בבית הכנסת ועיקרה של תקנה משום אורחין הות. ומיהו משום דזימנין דאיכא אורחין, תקנו לקדש בין איכא אורחין בין ליכא אורחין. דמיא לברכה מעין שבע שהיא תקנה קבועה בכל מקום. ואף על גב דעיקר תקנתא כי אתקין משום עם שבשדות דמתאחרי איתקין, ואפילו הכין בדין דבתי כנסיות דידן בעיר, ואפילו כולי צבורא איתנהו בבי כנישתא, אפילו הכי אמרינן מעין שבע. וכענין שליח צבור נמי שיוירד לפני התיבה בכל יום, ואפילו היכי דליכא אינשי דלא בקיאי. ואף על גב דעיקר תקנתא מעיקרא לא אתקין אלא כדי להוציא מי שאינו בקי.

¹¹ דהא דקאמר אין קידוש אלא במקום סעודה לא משמע כפירוש, דמשמע שאינו קידוש כלל. וכן הא דאמר רבה ובקדושה דהכא לא נפקיתו. רא"ש (עיי"ש). מקורות: רבינו יונה (הו"ד ברא"ש). רא"ש (סי' ה). רשב"א (שו"ת ח"א סי' שכג).

¹² והרמב"ם כתב (הל' שבת כט, ח) "אין קדוש אלא במקום סעודה. פיצד? לא יקדש בביית זה ויאכל בביית אחר. אבל אם קדש בביית זה - אוכל בביית שנייה". והרשב"א (שו"ת ח"ד, סי' רעח) הקשה, דהא אמרינן דאפילו מפינה לפינה צריך לקדש! וכתב שאפשר שזוית שאמר הרמב"ם, אינה פינה, אלא בזוית הבית עצמו קאמר. וזה דחוק מאוד (אמנם כן פירש המגיד משנה, שדווקא דירה עם חדרים, שאינו רואה מקום הקידוש, אסור). עוד כתב, שאפשר שהרמב"ם פסק דמפינה לפינה אינו צריך לחזור ולקדש. ואע"ג דשמואל מקדש אפילו מארעא לאיגרא, לא קיימא לן כוותיה. דבמקום סעודה חשיב כל שהוא באותו בית מפינה לפינה, ומארעא לאיגרא (וכדעת תוספות). אלא שלפי זה, פסק דלא כרי"ף והגאונים.

¹³ ומדמו לשתי חבורות שהיו אוכלות בבית אחד, דתנן בפרק ג' שאכלו (ברכות נ' א') דמזמנין כאחת. וכתב המשנ"ב (רעג, ס"ק ז) לדעה זו, דהוא הדין מבית לבית אם רואה מקומו, ואין שביל היחיד קבוע בימות החמה ובימות הגשמים מפסיק ביניהן.

¹⁴ והתקשה המרדכי, דהתם איכא מחיצה של סוכה מפסקת! וביאר, דהתם אין המחיצה עשויה לתשמיש אלא לשם מצות סוכה, והוה כמו מפינה לפינה בלא מחיצות.

¹⁵ או"ח רעג, א. והמשנ"ב (ס"ק ג) כתב, דלכתחילה טוב שלא לסור ממקום שקידש, דהא יש מחמירין גם מפינה לפינה (אם לא שהייתה דעתו בעת שקידש לאכול בפינה אחרת, אז מסתברא דאין להחמיר בזה). ולגבי דעת רב שר שלום שהביא השו"ע כיש אומרים, כתב המשנ"ב (ס"ק ז), דאין לסמוך על דעת היש אומרים הזה, רק לענין דיעבד בשעת הדחק, שלא יכול לסעוד במקום הקידוש; אבל

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דבליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

קידוש על דעת לסעוד במקום אחר: רב ניסים גאון למד מדברי הירושלמי שמודה שמואל במקרה שהייתה דעתו בשעת הקידוש לסעוד במקום אחר, שיוצא ידי חובה בקידוש זה. הר"ן כתב שסוגיתנו אינה סוברת כן.¹⁷ **ותוספות ורא"ש** כתבו שדברי הירושלמי דווקא בשני מקומות בבית אחד. אבל בשני בתים נפרדים לא, וכש"ס דידן. וכן פסקו השו"ע ורמ"א.¹⁸

קידוש במקום סעודה לאלתר: כתב מהרי"ל, שאם אין דעתו לאכול אלא לאחר זמן מרובה, אפילו לירושלמי לא חשיב קידוש במקום סעודה.¹⁹ אבל אם היה דעתו לאכול מיד אחר הקידוש, אפילו הולך דרך ארוכה ושוהה עד שמגיע לשם, חשיב במקום סעודה לפי הירושלמי. וכן פסק הרמ"א.²⁰

האם הקידוש תלוי בנר: המרדכי הוכיח מסוגיין שאין מקדשין אלא לאור הנר.²¹ **והרא"ש** כתב שאינה ראייה, ואפשר לקדש בלא נר.²² **והשו"ע**²³ הביא הדעות והכריע **כרא"ש**.

קידוש כשאין דעתו לאכול: כתב המאירי, דדוקא בזמן שדעתם לאכול ואירעה סיבה שמפקעת אכילתם, אין יוצאים בקידוש שלא במקום סעודה. אבל כל שאין דעתם לאכול, ודאי מקדשין בלא אכילה ויוצאין. ודעת רש"י והמכתם, שאף בשאין דעתם לאכול, אין הקידוש מוציא בלא סעודה.²⁴ וכן סתם השו"ע.²⁵

בלאו הכי, יזהר מאד שלא להקל מבית לבית ע"י ראיית המקום, כי יש אחרונים שמחמירין אפילו דיעבד. ועיי"ש שעה"צ (ס"ק ח). מקורות: ר"ץ גיאת (שערי שמחה, הל' קידוש, ד"ה ואע"פ שקידש).

¹⁶ ובביאור הגר"א (רעג, ס"ק ו) נשאר בצ"ע על דברי הרמ"א, וסובר, דסוכה כיוון שעשויה מחיצה בפני עצמה, חשיבא כמחדר לחדר, וצריך לחזור ולקדש, אם לא היתה דעתו לזה מתחילה. והמשנ"ב (ס"ק ה) ביאר דברי הרמ"א, דמייירי שהסוכה בתוך הבית. וכתב, שמפני שיש פוסקים החולקים על כל זה (וסוברים שמבית לסוכה דינו כמו מבית לבית), על כן טוב כשרוצה לעקור אחר קידוש את דירתו, שישתה מתחילה רביעית יין במקום ההוא, דאז חשיב על ידי זה כמקום סעודה. והוסיף (שעה"צ ס"ק ה), שאם עוקר מקומו מסוכה לבית מחמת גשמים, יוכל לאכול כזית פת בסוכה, דאז חשיב במקום סעודה על ידי זה. וראה ביה"ל (ד"ה ומבית לסוכה).

¹⁷ מדאמרין דלשמואל דאמר אין קידוש אלא במקום סעודה, דקידושא בבי כנישתא לא מהני אלא לאורחים, שמעינן שהמקדש בבית זו ובשעת קידוש דעתו לאכול בבית אחר, לא יצא. ואנן כגמרא דידן נקטינן. ר"ן.

¹⁸ או"ח רעג,א. וכתב בביה"ל (ד"ה וכן עיקר), דמכל מקום לכתחילה לא יעשה כן, אלא במקום דוחק. דהא המג"א מחמיר לכתחילה אפילו במפינה לפינה; ונהי דשם כתבנו דמסתברא דאין להחמיר בזה, מכל מקום לענין מחדר לחדר בודאי נכון לחוש לכתחילה לדעת הר"ן שמחמיר בזה. מיהו אם גם רואה מקומו, נראה דיש להקל אפילו לכתחילה אם דעתו לזה בעת הקידוש. מקורות: ירושלמי (ברכות ו), רב ניסים גאון (הו"ד ברא"ש). תוספות (ק' ב', ד"ה ידי קידוש יצאו). רא"ש (ס"ה). ר"ן (כ א ברי"ף, ד"ה בי מר).

¹⁹ דאל"כ הא דחיישינן דדילמא מיתעקרא להו שרגא ולא יאכלו שם הלילה, מכל מקום יאכלו שם למחר. ואין לחלק בין זמן קצר לזמן ארוך, כיון דאינו קובע עצמו בשעת קידוש לסעודה. מהרי"ל.

²⁰ או"ח רעג,ג. מקורות: מהרי"ל (שו"ת מהרי"ל החדשות, סי' לב).

²¹ מדאמר אדאזליתו לביתייכו איתעקרא לכו שרגא ובקידושא דהכא לא נפקיתו פ"י כי צריך נר לקידוש אבל משום סעודה אין חששא כי יכולין לאכול בלא נר.

²² דהכי פירוש, ולא תאכלו בלא נר. אבל אם היו רוצים לאכול בלא נר היו יכולים לקדש. ועל מה שלא היו אוכלים לא היה מקפיד, לפי שיכולין לקיים שלש סעודות למחר.

²³ או"ח רעג,ז. מקורות: רא"ש (ס"ה). מרדכי (סי' תריא, ד"ה אדאזליתו).

²⁴ שאם לא נפרש כך, מאי קאמר להו אין קידוש אלא במקום סעודה, והלא אין דעתם לעשות סעודה אי מתעקרא להו שרגא, כיון דאמרין אין אדם יוצא ידי קידוש אלא אם כן סעד.

²⁵ או"ח רעג,א. מקורות: רש"י (ד"ה דילמא). מאירי (ק"א א', ד"ה זה שביארנו שאין). המכתם (ק"א א', ד"ה ובקידושא דהכא).

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דבליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

באיזה סוג סעודה נפטר מקידוש: דעת רב נטרונאי גאון ורב האי גאון, דהאי דאמור רבנן מאן דמקדש בעי מיטעם מידי, לחם דווקא. וכן כתבו תוספות ורא"ש, ואורחות חיים בשם ר' שלום.²⁶ וכתבו הרוקח ורשב"א, דהיינו כזית. ודעת ריא"ז דבמיני מגדים סגי.²⁷ והטור כתב בשם הגאונים, אין צריך שיגמור שם כל סעודתו, אלא אפילו אכל דבר מועט או שתה כוס יין שחייב עליו ברכה, יצא ידי קידוש וגומר סעודתו במקום אחר. ודוקא שאכל לחם או שתה יין. אבל אכל פירות, לא. וכן פסק השו"ע.²⁸

שולחן ערוך

(או"ח, הלכות שבת, סימן רסט)

א. נוהגין לקדש בבית הכנסת, ואין למקדש לטעם מין הקדוש אלא מטעמו לקטן, דאין קדוש אלא במקום סעודה (ועין לקמן סי' רע"ג). ומעקרא לא נתקן אלא בשביל אורחים דאכלי ושתי בבי כנישתא, להוציאם ידי חובתם, ועכשו אף על גב דלא אכלי אורחים בבי כנישתא לא בטלה התקנה, זהו טעם המקומות שנהגו לקדש בבית הכנסת. אבל יותר טוב להנהיג שלא לקדש בבית הכנסת, וכן מנהג ארץ ישראל. הגה: ונהגו לעמד בשעה שמקדשין בבית הכנסת.

(או"ח, הלכות שבת, סימן רעג)

א. אין קדוש אלא במקום סעודה, ובבית אחד מפנה לפנה חשוב מקום אחד, שאם קדש לאכל בפנה זו ונמלך לאכל בפנה אחרת, אפלו הוא טרקלין גדול, אינו צריך לחזור ולקדש. הגה: ומבית לסכה חשוב כמפנה לפנה (מרדכי פ' ע"פ) ויש אומרים שכל שרואה מקומו, אפלו מבית לחצר, אינו צריך לחזור ולקדש. ויש אומרים שאם קדש במקום אחד על דעת לאכל במקום אחר, שפיר דמי (ועין לעיל ריש סי' קע"ח), והוא שיהיו שני המקומות בבית אחד, כגון מחדר לחדר או מאגרא לארעא, (וכן עקר).

ג. אם קדש ולא סעד, אף ידי קדוש לא יצא. הגה: וצריך לאכל במקום קדוש לאלתר, או שיהא בדעתו לאכל שם מיד, אבל בלאו הכי אפלו אכל במקום קדוש אינו יוצא (מהר"י מולין), ואם היה בדעתו שלא לאכל שם מיד, ונמלך ואכל, יצא (בית יוסף סוף הסי').

ה. כתבו הגאונים הא דאין קדוש אלא במקום סעודה, אפלו אכל דבר מועט, או שתה כוס יין שחייב עליו ברכה, יצא ידי קדוש במקום סעודה וגומר סעודתו במקום אחר. ודוקא אכל לחם או שתה יין, אבל אכל פירות, לא. הגה: ולפי זה היה מתיר למוהל ולסנדק לשנות מכוס של מילה בשחרית, אם שותין כשעור (בית יוסף) אבל נהגו לתן לתינוק (הגמ"י פ"ק כ"ט).

ז. יש אומרים שאין מקדשים אלא לאור הנר, ויש אומרים שאין הקדוש תלוי בנר ואם הוא נהנה בחצר יותר מפני האויר או מפני הגבובים, מקדש בחצר ואוכל שם אף על פי שאינו רואה הנר, שהנרות לענג נצטוו ולא לצער, והכי מסתברא.

²⁶ כדאמרינן בפ' שלישי דשבעות (כ"ב ב') כדאמרי אינשי נטעום מידי, ואכלו ושתו. וכתבו תוספות ורא"ש, דאפילו אם יועילו מיני תרגימא להשלים בסעודה שלישית ג' סעודות שבת, מסתברא דלענין עיקר סעודת שחרית וערבית אינו מועיל.

²⁷ לפי שכל סעודת השבת חשובה היא, ואפילו סעודת עראי סעודת קבע היא נחשבת בשבת. ריא"ז.

²⁸ או"ח רעגה, וב'ברכי יוסף' (רע"ג ס"ק ו) דייק מלשון השו"ע שבפת כיסנין יצא ידי קידוש במקום סעודה. ושכן פשט המנהג ברוב המקומות. ושכ"כ האחרונים. ולגבי דברי הגאונים, כתב המשנ"ב (ס"ק כה), דשיכר ושאר משקין, אפילו אם היו חמר מדינה, אין יוצא בם במקום סעודה, דלא סעיד הלב כמו יין. ושבחדושי הגרע"א ובתו"ש הוכיחו דלכמה ראשונים אינו יוצא ידי קידוש במקום סעודה ע"י כוס יין, ועל כן נראה שאין להקל בזה אלא במקום הדחק. וראה שעה"צ (ס"ק כט). עוד כתב בביה"ל (ד"ה כתבו), דבספר 'מעשה רב' (אות קכב) כתב שהגר"א אף בקידוש היום לא היה מקדש אלא במקום סעודה גמורה, ולא מיני תרגימא או יין. מקורות: רב נטרונאי גאון (אוצה"ג פסחים, חלק התשובות סי' רנא). רב האי גאון (הו"ד בספר העיתים). העיתים (הל' קידוש, סי' קמה). ריא"ז (פסקיו, פסחים פ"י, הלכה א, סעי' ט). הרוקח (הלכות שבת, סי' נב). רשב"א (שו"ת, ח"א סי' תשלד). ארחות חיים (ח"א, הלכות קידוש היום, אות יב).